

Nina Živančević i Jasna Šamić

MOJA KNJIŽEVNOST NIJE ZA DEČJI VRTIĆ

Ninu Živančević sam upoznala prije nekoliko godina preko zajedničkog poznanika, ali sam odmah osjetila bliskost s ovom pjesnikinjom, istoričarkom i kritičarkom umjetnosti, esejisticom, profesoricom, poliglutom, autorkom više knjiga proze. Ne samo zbog toga. Više zbog onog života izbjeglice koji je izabrala svojom voljom, kao i ja, odlazeći, kako mi se čini, u potragu za kulturom, a ne za hljebom, kao mnogi drugi koji napuštaju svoje zemlje i domove. Možda iz puke potrebe za lutanjem? Možda iz nomadstva koga nije ni bila svjesna ranije? Možda iz želje za boljim zanimljivijim, ispunjenijim životom? Možda iz mazohizma. Njena junakinja sama na jednom mjestu u romanu *Prodavci snova* (Narodna Knjiga, Beograd, 2000) kaže da ne razumije mnoge svoje postupke. Mnogima od nas to izmiče. Drugi imaju iluziju da znaju sve i o drugima i o sebi.

Sa Ninom Živančević sam se našla u kafani „Rostand“, preko puta *Jardin de Luxembourg*, i odmah shvatila da je tih nekoliko sati koliko smo sjedile premalo da bismo rekly jedna drugoj sve što bismo željele.

Potom sam Ninu pozvala kao pjesnikinju u jednom svom performansu, gdje sam predstavlja svoju knjigu, roman pisan na francuskom i na bosanskom, *Les centrées des âmes errantes* (na našem, *Deveti val*). Promocija je bila u jednoj galeriji gdje su učestvovali izvrsni muzičari, poput violinistice Violete Smailović Huart.

Potom sam pročitala mnoge Ninine knjige, prozna djela, eseje, kritike, pjesme. Iz svih njih saznala sam mnogo o autorki, ali ne samo o spisateljici, nego i o Orijentu općenito – iako sam i sama orijentalista – o našem dobu, o našoj prošlosti, o umjetnosti u svijetu, najviše onoj modernoj. I osjećala i dalje bliskost sa spisateljicom, iako sam uviđala i velike razlike u našem nomadstvu. Ako smijem tako nazvati i Ninin dosadašnji život? A pravu istinu o tome, ovaj čitalac može saznati, nadam se, iz ovog razgovora sa ovom pjesnikinjom.

Jasna Šamić: *Počnimo ovaj razgovor sa tvojom knjigom proze Prodavci snova. To je, žanrovski govoreći, po meni, prvenstveno roman, i to roman moderne forme. U kojoj sva poglavlja nazivaš pričama. Tačnije „prvom pričom“ i „prethodnom pričom“. To nigdje nikad nisam vidjela. Zašto je tako? I u koji žanr smještaš sama to djelo o tvom vanjskom i unutrašnjem nomadstvu, kako sam ga ja doživjela?*

Nina Živančević: Taj roman koji uporno izbegava žanrovske odrednice, kako si primećtila upravo je priča o nomadskim lutanjima protagonistkinje, kao i veći deo moje proze autobiografskog karaktera. Ali se ne treba zavaravati da je to priča o autoru, zato u predgovoru stoji Remboov citat „Ja, to je neko drugi“, jer upravo lična zamenica „ja“ jeste samo reč iza koje stoje hiljade raseljenih lica, njihovi smisljeno-besmisleni životi koje protagonisti pokušavaju svakodnevno da osmisle neprekidnim radom, suludom trkom za sopstvenim identitetom i sanjanjem, što da ne, o nekom boljem životu koji im u izgnanstvu često nije dostupan. U ovom smislu citirala sam i Ovidijevu *Tristiju* da u nekom drugom kraju, izvan rodne grude i maternjeg jezika, mir za kojim težimo retko se pronalazi.

J. Š.: *Da, na samom početku citiraš Ovidija, koga sam i sama pominjala u svojim djelima, i to na latinskom. U mom prevodu to znači ovako: Ako se pitate zašto je ovo moje pismo / napisano tuđim prstima, bio sam bolestan. / Pacijent se nalazi u najudaljenijim dijelovima svijeta / Gotovo sam bio nesiguran u svoje zdravlje. / Kakav užasan osjećaj sad ležim sa strane / Mislite li da su Geti među Sauromatima? (Ovidije, knjiga III, 3). Zašto ovaj citat. Ko je ovdje bolesnik, ako sam tačno prevela?*

N. Ž.: Tačno prevedeno, profesorko Šamić! Izgnanik se uvek iscrpljuje, dovodi u stanje krajnje fizičke i duhovne iznurenosti – on uvek pokušava da dostigne nemoguće, a to je živeti dva života u jednom, jedan unutrašnji koji vodimo još od detinjstva, koji nosimo iz rodnog kraja, bilo da je „getski“ ili „sauromatski“ i jedan drugi koji uporno pokušava da se uklopi u akcije i mentalitet nove postojbine. U mom slučaju priče se usložnjavaju jer sam mladost provela u Srbiji, tačnije u rodnom Beogradu, drugi deo života nekako je protekao u Sjedinjenim Državama, a treći evo u Parizu. Priče se mešaju tako da često ne znamo koja je ona „prva priča“, a koja ona koja sledi ili čak prethodi prvoj.

J. Š.: *Da li je svjesno ostavljena enigma na latinskom, pa ko zna i spozna, tim bolje, ko to nije u stanju, nije ni važno za ovu priču prebogatu likovima?*

N. Ž.: Da, upravo tako. Nisam želela da prevodim latinski citat jer klasični filolozi bi to uvek preveli bolje od mene, a nekako ovde ulazi i priča o našem idealnom čitaocu kao i pitanje „ko nas uopšte čita“? Nekako sam sigurna da ovu moju takozvanu eksperimentalnu prozu čitaju moje kolege i ljudi koji su završili klasičnu gimnaziju, a njima ne treba moj prevod Ovidija.

J. Š.: *Kao moto u knjizi javlja se i Remboov stih: „Ja, to je neko drugi“ (objašnjen drugim motom D. Šarić: „Ja sam samo ja, a ne neko drugi“). Pitanje dakle glasi: da li je istovremeno Ja neko drugi ili samo ja, ili pak oboje? (Sama veliš pri kraju knjige da si u potrazi za nadrealnom avanturom i u vremenu kad si osuđena na „bedan rad“ u noćnom klubu, pomisao na Remboa činila ti se najnormalnija.)*

N. Ž.: Malo ranije pokušala sam da objasnim taj fenomen, kako se lična zamenica „ja“ umnožava i kako iza našeg *ja* stoje mnogi ljudi, beskrajno ljudstvo nomada i čitaoca, jer ako bi čovek pisao samo o sebi i za sebe, ne uzimajući u obzir taj kvantum različitih glasova kojima pružamo, kao pisci, mogućnost identifikacije, zašto bismo uopšte želeli da nešto objavimo? Bio bi nam dovoljan neki lični dnevnik koji nikome ne bismo pokazali, neko lično pismo koje bi bilo neka vrsta samoterapije. Čini mi se da je o tome govorio i Volt Vitman u stihu, rekao je jednom da njegov pesnički glas sadrži množinu svih glasova koje je čuo. Ali, kako povući liniju između nekog veoma ličnog iskaza i onog koji sadrži ogromnu količinu svih ljudskih kvaliteta o kojima pišemo? Ovo veoma važno pitanje treba da zaokuplja stvaralaštvo svakog umetnika, kako izneti i uzvisiti svoju radost ili ličnu svakodnevnu jadikovku na određeni umetnički nivo da budu prihvaćene, identifikovane od strane bližnjeg čitaoca. Uvek kada pišem nadam se da ću uspeti u tom nadasve teškom poduhvatu, a svi veliki pisci, na primer Tolstoj ili Dostojevski su uspevali u njemu, vidimo oko sebe svakodnevno gomile Raskoljnikova, Velikih Inkvizitora itd.

J. Š.: *Tvoja knjiga „lutanja“, pisana u prvom licu, počinje kad tvoja junakinja napušta Njujork gdje je dugo živjela. Ne vidi se tačno koje je to vrijeme, ali sam razumjela da je kraj osamdesetih, početak devedesetih. Imam li pravo? Je li to knjiga o avanturi, avantursitici, avanturama, ili možda povratku nečemu bez obzira što se ide u nepoznato, čiji čak ni jezik ne zna junakinja?*

N. Ž.: Ne, to nije jedna laka „avanturistička“ priča iako bismo možda neki roman i nazvali avanturističkim, priča je o lutanjima, migrantskim pomeranjima koja nastaju kao posljedica ratnih lutanja izazvanih tragedijom koju nam je doneo građanski rat. Iako nisam u tom periodu početkom devedesetih boravila u svojoj rodnoj Jugoslaviji, tragične posljedice tih događaja i te kako sam dobro osetila na svojoj koži. A kako mrzim laž i tragična uopštavanja događaja shvatila sam da ne treba da boravim u zemlji koja je pravi uzročnik naše tragedije, vidiš, tragala sam za mogućim uzrocima tragedije i svih naših pomeranja.

J. Š.: *Ni Amerika, ni Njujork, ni Francuska i njen glavni grad nisu ni malo laskavo opisani. Prvi nazivaš Gradom smrti, drugi ipak povremeno Gradom svjetlosti? Možeš li malo više o tome reći?*

N. Ž.: Da, moji nazivi su odista slojeviti, ironijskog karaktera i većma apostrofirani. Njujork nazivam Gradom Smrti još od svog prvog romana *Kao što već rekoh* (Prosveta, 1994).

J. Š.: *Šta poslije toliko godina života „tamo“ i „ovamo“ možeš reći o tim gradovima još? Šta je sa tom svjetlošću koju si imala u vidu? Ili kako kažeš, šta reći za „veru u tanku nit koja mi je govorila da treba da napustim Grad smrti u kome su živeli ljudi čija je vlada bila odgovorna za sve bezumne ratove u svetu“?*

N. Ž.: Svaki umetnik ili stvaralac nosi u sebi tu tanku nit svjetlosti koja mu osvetljava put da stvori vlastito umetničko delo, naravno, te niti se razlikuju od umetnika do umetnika, znam za pisce koji su stvarali i u bunkerima i pisali nešto, poput male Ane Frank, nešto što će se ispostaviti da je umetničko delo. Ali, o količini individualne energije i snage ne mogu da sudim – ja sam se prosto našla u nemogućnosti da boravim u prostoru za koji sam bila sigurna da mi ne obezbeđuje moralni i egzistencijalni opstanak, morala sam da se vratim u Evropu i barem približim ratištima o kojima sam u Sjedinjenim Državama samo čitala uznemirujuće i grozomorne podatke. Kako su se osećali moji roditelji i svi ljudi meni bliski mogla sam samo da pretpostavim. Ali ispostavilo se da je u tom bratoubilačkom ratu bilo i dosta profitera.

J. Š.: *Da li misliš da je ova priča istovremeno i politički roman, odnosno angažovani roman. Pominješ ovdje da su poput tebe to činile i ostale izbjeglice iz tvoje zemlje koje su odbile da idu u rat, tj. na front, jer „nisu znali protiv koga i protiv čega treba da se bore“? Ti mladi ljudi, kako kažeš, odbili su da „dignu ruku na svoju braću“.*

N. Ž.: Da, mnogo godina kasnije u priči Sadeka Hedjata, iranskog Nobelovca, naišla sam na sličnu vrstu dileme – šta moralna osoba može da odluči da čini kada su mu određene ruke pred svakim zločinom? Da li ona zatvara oči ili se samo oslanja na oslušivanje sopstvene savesti? Naravno da ovo moje štivo može ući u žanr političke priče. Rat kao deo

političke priče uključuje bezumno rukovanje ljudima i oružjem kao i odsustvo svake save-
sti, takozvanog moralnog imperativa.

J. Š.: *Istovremeno na više mjesta spominješ da se devedesetih godina kod nas, u zajedničkoj nam domovini, desio građanski rat. To je čest termin koji upotrebljavaju brojni građani Srbije kad je u pitanju rat devedesetih na Balkanu, a koji mi u Bosni zovemo najčešće agresijom na Bosnu. Prvenstveno od strane Srbije. Šta misliš općenito o tom dijelu naše zajedničke povijesti?*

N. Ž.: Taj deo povesti je sramota i ruglo na licu Srbije i nije ni čudo da su Sadam Husein i Milošević bili trenirani kao bankari u istoj američkoj školi „za ekonomiju i bankarstvo“, verovatno su tu trenirali i Pinočea. E sada, da se vratim na svoju priču – samo pohlepni, bezumni i ljudi bez ikakve inteligencije ili savesti, stignu u tu takvu školu. Da su mene upi-
sali u nju, već bi me prvog dana verovatno izbacili ili bih ja prva pobegla odatle.

J. Š.: *Ne jednom sam primijetila ovaj fenomen kod naših stanovnika, a to su identifikacije sa zločincima. Drugim riječima, tvoja junakinja je nezadovoljna što Zapad pominje da su Srbi počinili zla, da bombarduju Sarajevo, da otvaraju logore... Čini joj se da je cijeli svijet najednom protiv cijelog srpskog naroda. Ja nikad tako nisam shvatila pisanje zapadnih medija, jer se po-
jam Srbi u tom kontekstu odnosi na barbare koji su počinili zločine, proglašivši se Srbima (veći-
nom su to, nažalost, rođeni Bosanci, ili Crnogorci), govoreći da to čine u ime srpskog naroda. Istu priču čujemo i danas sa političkog vrha Srbije i RS-a. (Istovremeno, i drugi narodi, ili „nacije“, poistovjećuju se sa svojim vođama, i pominju propagandu zapada, čim se kritikuje neki njihov vođa.)*

N. Ž.: Izvini, meni se ta cela stvar čini malo kompleksnijom ili bar sam je ja napisala s dubljom namerom da se istraže sve strane problema koji ti nazivaš problemom identifi-
kacije. U to vreme u medijima su objavljivane isključivo crno-bele, ali užasne slike zločina i na Zapadu je bio uobičajen medijski stav da ako kažeš odakle si, ako si iz Srbije niko te neće pustiti ni u restoran. Istim aršinom, ne mislim da su Turci bili toliko zli prema Kurdima i Jer-
menima koliko ih je zapadna politika optužila, a ni prema nama tokom petsto godina Otomanske vladavine – zaboravljamo da je u to vreme svugde u svetu vladao srednji vek i da je Imperija oduvek bila imperija – u pogledu uspostavljanja kakve-takve zakonodavne države, harač je persijska reč za „taksu“, a tu reč svi mrze podjednako na istoku i na zapadu već hiljadama godina. Kad pomislim na naručenu agresiju od strane Srba prema Bošnjaci-
ma – mene obuzme užasna tuga, jer sam tužna da je ceo narod izgubio meru rasuđivanja i glavu – ako je već neko obećao političarima i vođama ne znam šta, na njima je bilo, na osnovu njihove lične savesti i svesti da ne prihvate ponuđeno. I kakva strašna cena za trun-
ku neke glupe ideologije i profita...

J. Š.: *Ti kažeš na jednom mestu: Krajnje je zaludno da žurimo u Pakao, on nas svugde, u svakoj zemlji sačeka iza ugla, u trenutku kad ga najmanje očekujemo. Kakav je tvoj odnos prema drugim civilizacijama i zemljama, budući da si proputovala, reklo bi se, cijeli svijet?*

N. Ž.: Da, ha-ha, harač nas sačeka iza ugla u svakoj zemlji i na svakom mestu, a pogotovu one koji upiru pogled u nebo i zvezde i ne razmišljaju o materijalnim dobitima.

J. Š.: *Slike gradova koje opisuješ, u koje tvoja junakinja svraća, u kojima živi, u kojima voli ili pati, kao i likovi koji se tu pojavljuju vrlo su turobne, i stvarno se čine svi dekadentni i prilično bolesni? Da li je to bila modernost onoga doba, traje li to i danas, ili se treba nazvati još nekim imenom? Moguće da griješim kad ovako karakterišem tvoju junakinju i „njene“ gradove koje si ti ranije skoro sve nazvala paklom?*

N. Ž.: Eh, čuj, ja sam svakako pre svega pesnikinja, bodlerovske provenijencije, ali ono što je sigurno jeste da ova književnost sazidana na nervalovskim liticima – nije za dečji vrtić. Moja nikada nije ni bila, oduvek sam tražila od čitaoca da mora da odraste jer, kao što reče moja majka, rođena i odrasla u Bosni, „život nije jorgovan“, čak mi ova novija tendencija francuske savremene proze užasno smeta jer svaki događaj opisan u knjizi teži da podvede pod ušecereni lilihip.

J. Š.: *U tvojoj knjizi smenjuju se likovi, bezbroj njih. Ona je nakrcana i događajima i likovima. Tačnije život glavne junakinje nakrcan je doživljajima. Primjetila sam da u nekoliko riječi izvrsno oslikaš neke ljude, tako, na primer, i lik junakinje Leandre, te „velike i pospane žene“ koja je živjela u „nekoj vrsti poluromantičnog sna o velegradu“, Parizu, i „koja mi je odmah stavila do znanja da potičem iz Srbije, zemlje uklete“. Dakle, komentar se odnosi na lik, a pitanje na zemlju u kojoj si se rodila, i odrasla, iako si donekle i Bosanka jer je tvoja majka porijeklom iz Bosne.*

N. Ž.: Ovo su zanimljive opaske od strane autorke za čiji roman-reku sam nedavno pomislila da takođe obiluje i događajima i likovima. Da li je hiperbola neka figura koju treba čistiti, uvek razmišljam o tome. Ne znam, očigledno je likova i događaja bilo mnogo u toj kratkoj prozi, neka vrsta entropije za koju se nadam da nije dosadna, ali svakako bismo nas dve možda i dalje trebalo da učimo od Beketa određena sažimanja ili dijalog, na primer, koji vode samo dva određena lika.

J. Š.: *Najednom tvoja junakinja rida sa prijateljicom i zaključuje kako Francuzi ne vole takve izlive osjećanja. Misliš li, kao i ona, kao i ja napokon, da Francuzi i dalje ne vole takvo nešto, posebno ne u umjetnosti?*

N. Ž.: Naravno, ovde smo u kulturi strogog neoklasicizma koja ne voli naš mediteranski ili orijentalni barok, a iza koga ja stopostotno stojim, rečju i delom.

J. Š.: *Za Arape kažeš da su mislili da je „njihova beda jedinstvena i nezamenjiva“. Šta uopšte danas misliš o novim izbjeglicama, tom novom valu, kao i životu stranaca u Gradu svjetlosti? Tvojoj junakinji bilo je dovoljno sedam dana da uvidi da se i u Gradu svjetlosti laže i muti na isti način kao i „kod nas“ na Balkanu, i svugdje drugdje.*

N. Ž.: Možda sam se strogo i nezasluženo osvrnula na postkolonijalnu muku i bedu naše sunitske braće, ali uvek sam tvrdila da izbjeglicama iz Afrike ili jednog dela Azije nimalo nije lagan život u kolevci hrišćanske i zapadnjačke kulture koji se danas panično bore za opstanak svoje istorije, kulture i civilizacije. U svakom slučaju, u Francuskoj je doba prosvetljenosti odavno prestalo, a na svakom koraku vlada određeni vid neprosvetljenosti duha i obrazovanja.

J. Š.: *Gadno u tvom romanu-pripovijeci (ispovijesti?) prolazi, poput gradova, i cijela Evropa, koja je, po riječima tvoje junakinje, postala „fašistički orijentisana“. Možeš li pojasniti tu misao?*

N. Ž.: A-ha, to beše moj komentar na lažne demokratije u čije ime caruju često fašizam i čist lopovluk, iako nisam ekonomista ni prava učenica Karla Marksa. Međutim, ja je ipak volim, našu staru, pohabanu i zbunjenu Evropu, kao majka koja voli i razume svoje propalo, ponekad dekadentno, a nadasve nerazumno i preterano vaspitano dete.

J. Š.: *Šta općenito misliš o narodima? Na jednom mjestu kažeš da se junakinja naprosto boji da joj narod ne izgleda onako kako o njemu piše međunarodna štampa. Već sam to slično spomenula gore. Ali nisam tvoj odnos prema narodima, i individui.*

N. Ž.: Ne znam, jednom sam ti ispričala da sam celu deceniju živela s osobom iz zaista drevne kulture i civilizacije, od koje sam mnogo toga naučila, pre svega menjajući pojmove i repere naše evropske kulture i civilizacije. Mala doza smernosti u poimanju onog „drugog“, po Deridi i Levinasu, navodi nas na pomisao da svako svog suseda meri svojim aršinom, neki to čine ukidanjem arogancije u ophođenju, ovde pre svega mislim na orijentalne kulture koje je čak i Niče veoma poštovao, na visini svoje planine na čijem je vrhu boravio Zaratustra...

J. Š.: *Da li se ljudi prepoznaju u tvojim fikcijama? Ko su tvoji modeli?*

N. Ž.: Daaa, neki se prepoznaju pa se posle na mene ljute, teško im je objasniti kako se pravi roman, jedan lik je uvek amalgam, kompozit sastavljen od mnogih stvarnih likova kao u Pikasovoj kubističkoj slici.

J. Š.: *Da li za sebe možeš reći da si (i) erotski pisac? Prilično slobodno govoriš o seksualnosti i seksualnoj ljubavi.*

N. Ž.: Ne, ne bih mogla smestiti sebe (u okviru ljubavnog romana) u taj žanr, ova knjiga o kojoj govoriš ne čini me ipak erotskom spisateljicom, niti dobrom zagovornicom pornografije. Iako, istina, od epohe D. H. Lorensa ili recimo Keti Aker, u novije vreme, daleko slobodnije svi pristupamo opisima erotike i tela, da, oslobođenog tela.

J. Š.: *Šta je za tebe ljubav? Je li to isto što i vezati se za nekoga?*

N. Ž.: Evo, pokušaću da izbegnem ovde kliše, a već upadam u šablon dobre budistkinje ili hrišćanke koja će ti reći da ljubav ima mnogo formi, ali ta forma je otvorena, nikako ne želi nekoga da veže i obaveže – kako bismo se samo usudili! Nemamo prava ni na svoj život često, a kamoli na tuđi, ako sam dobro protumačila tvoje pitanje, verujem li u grčki pojam ljubavi, agape? Da, nakon šezdesete nekako se stišava strast, a đana ili mudrost počinje da se ukazuje na horizontu nečijem i svačijem...

J. Š.: *Slážeš li se sa svojim junakom Rastinjakom kad kaže: Kad bi svi ljudi jedni drugima kupovali ruže, svet bi bio bolji?*

N. Ž.: Donekle, iako je to francuska *jolie phrasem*, ali da, poneki ljudi moraju od nečega da počnu. Iako se neki brzo zbune pa zaborave na blagorodnost, kažu da je Gebels stalno nežno milovao svoju macu dok je mučio zatvorenike

J. Š.: Šta te još drži za ovaj grad?

N. Ž.: Pokušavam sebi stalno da kažem da me nikada ništa nije držalo ni za jedan grad (u mom slučaju dosta tačno), ali moja mala porodica je tu u Francuskoj – ako oni odu negde drugde, sigurno ću i ja.

J. Š.: Šta misliš o slobodama u Francuskoj? I uopšte o slobodi duha?

N. Ž.: Slobode tu odista postoje, ali su neravnopravno raspoređene, klasno i rasno predodređene, na primer, tebi i meni kao pridošlicama iz Istočne Evrope – one su vrlo malo dostupne, nažalost, vidim da i ti prolaziš kroz jednu ličnu, nimalo veselu priču – o negiranju osnovnih ljudskih prava.

J. Š.: U jednom tekstu o egzilu kažeš: Jedan od najvećih „specijalista“ za temu egzila, Palestinac u Njujorku, Edvard Said (Edward W. Said) napravio je razliku između ljudi koji su izgnanici, prognani i poslani u egzil; tu su izbeglice, koje trenutno žive na nekoj teritoriji, dok se ratni sukob ne završi u rodnoj zemlji, tu su ekspatriote koji donekle svojevoljno jedu tuđ hleb i, emigranti koji pripadaju svim ovim, ali nijednoj kategoriji baš tačno... Već sama reč „egzil“ podrazumeva određenu samoću i spiritualno bespuće. Je li tačno da „ono što postaje dominantno u egzilu jeste osećanje ljubavi prema kraju i nacioni iz koga je čovek potekao...“?

N. Ž.: Pa ne bih se baš složila jer za mene čovek potiče iz nekog spiritualnog nasleđa i tradicije koji možda i nisu trenutno prisutni u kraju iz kog je potekao – pogledaj istoriju Jazida u Avganistanu, da ne idemo još dalje u prošlost.

J. Š.: Pišući o izbeglicama, spominješ i jednu takozvanu umjetnicu koja je za mene primjer dekadencije umjetnosti na Zapadu, i uopšte simbol prodavača magle. To je Marina Abramović: Neke od individualnih promena i posledica, prouzrokovanih promenom političkog sistema, a koje su se odslikale na život i rad umetnica, najbolje ilustruje priča Marine Abramović... Šta te fascinira kod ove žene?

N. Ž.: Upornost, samodisciplina i određena drskost.

J. Š.: Tebe veoma zanima Orijent, tamo si odlazila, negdje i živjela, jako dobro poznaješ taj svijet što se vidi i iz tvog eseja o Iranu i perzijskoj kulturi. Otkud to zanimanje?

N. Ž.: Pa dobro, moj otac Vladimir Živančević bio je poznati Iranolog čiji se doktorat bavio kultovima Ahura Mazde i nasleđem *mazdaizma* tako da sam od najmanjih nogu prelistavala knjige sa persijskim minijaturama iz *Šahname Divana*. Kao mlada studentkinja prevela sam Rumija na srpski, nažalost sa četiri evropska jezika, što je tada još uvek bilo dozvoljeno i objavila prevod u biblioteci „Grafos“ Vite Markovića sredinom 1980-ih. Međutim, orijentalistiku nikada nisam studirala, ali mi je drago da je otac poklonio svoju ogrom-

nu i retku biblioteku profesoru Barjaktareviću na Beogradskom filološkom fakultetu, da se studenti služe tim knjigama. Moj život pak doživeo je čudan zaokret u trenutku kada sam u Parizu susrela lice mladića koji kao da je sišao s jedne od tih minijatura, a nisam ni znala da je on upravo bio potomak porodice „sa slike“, slavne persijske dinastije Kađar. U tom smislu, oduvek sam tvrdila da je svačiji život mnogo zanimljiviji od nekog romana.

J. Š.: *Iako sam i sama orijentalista i studirala sam sve te orijentalne jezike, od tebe sam mnogo naučila. Na primjer, o velikom piscu Sadeku Hedajatu. Kažeš da je bio Nobelovac koji je nakon odlaska iz Irana živio u Parizu tokom 1930-ih, izvršio samoubojstvo 1951. Pominješ i mnoge druge pisce i filozofe. Koliko tebe zanima mistika, islamski sufizam, koliko zoroastrizam?*

N. Ž.: Mislim da su moja istraživanja sufijske metafizike donekle prevazilazila zanimanje običnog tragača za svetlom istine, ali se nikada nisam preterano bavila praktičnim radom – boravkom u tekijama itd. – više sam taj metafizički deo prepuštala pravim dervišima kao što je Hakim Bej, koji me je početkom devedesetih molio da ga obavezno povedem u poslednju tekiju u Skoplju u kojoj su se odvijali živi rituali. Nikada do Skoplja nismo stigli, počeo je rat u bivšoj Jugoslaviji, nadam se da tu tekiju u Skoplju kao ni sinagoge ili džamije nisu zatvorili, ništa više ne znamo šta da očekujemo od besprizornih vlastodržaca.

J. Š.: *U svojim tekstovima mnogo pišeš i o Indiji. Tvoje znanje o toj civilizaciji i religijama je zadivljujuće. I tamo si boravila? (Jedan tvoj junak kaže: Mišo će zatim reći da ni Indija ni njeno društvo i narodi ne treba nikada, baš nikada, da podlegnu uticaju Zapada, što je velikodušno osećanje jednog zapadnjaka koje ja, biće sa Balkana, nikada, baš nikada, nisam mogla da osetim.)*

N. Ž.: U smislu da je i Mišo smatrao da Zapadna Evropa ili ovde „Zapad“ nisu uvek merilo svih civilizacija, što smo i mi na Balkanu mogli da shvatimo pogotovo kad se taj Zapad poigravao paralelnim balkanskim iskustvima i tekovinama.

J. Š.: *Pišeš i o mnogim poznatim ljudima sa Zapada, filozofima kao što je Žižek, spominješ i žene filozofe i lingviste koje si lično upoznala, kao što je Kristeva. Šta ti se dopada kod nje? Kažeš: Sećam se Julije Kristeve, koja mi se obratila upirući u mene one svoje sitne, pravoslavne oči, u trenutku kada mi je bilo teško. „Pa kako i kada su to bombardovali Beograd?“, upitala me je, i jasno se sećam da je rekla „oni“, a ne „mi“, iako smo ga možda bombardovali, prema Delezu, svi mi.*

N. Ž.: Neka od pitanja i odgovora koje sam pokušala da dam u svojoj prozi, a nadasve poeziji, naprosto su se podudarali s pristupom Kristeve sličnoj i istoj problematici – zadivljujuća je količina znanja kojom poznata naučnica i spisateljica pristupa analizi problema, pre svega analizi savremene književnosti, psiholingvistici itd. Veoma mi je pomogla da se u okviru CNRS-a (francuskog nacionalnog centra za naučna istraživanja), čiji si i ti bila deo, izborim sa teškom problematikom „neurotične i lude žene u istoriji vizuelne umetnosti“ time što se svesrdno zauzela za moj projekat.

J. Š.: *Šta veliš o bombardovanju Beograda? To je češća priča kod stanovnika u Beogradu i tom dijelu Balkana, nego četverogodišnje granatiranje Sarajeva?*

N. Ž.: Čuj, potpuno razumem tvoj bol i rezignaciju, ali trudim se da razumem i stanovnike moga rodnog grada – tužno je to što smo svi često žrtve one poslovice da se čovek ne počeeše ili ne oseća tuđu muku sve dok ga nešto lično ne pogodi ili „zasvrbi“. Tužno je što ne mogu da se osetim lično odgovornom za bezumna nasilja koja su pretrpeli moja braća i sestre iz Bosne, Hercegovine i Hrvatske – mogu samo da kažem da me je užasno uplašilo sve to nasilje koje mi ni danas ne dopušta da se skrasim u jednom od pomenutih gradova.

J. Š.: *Šta je za tebe modernost?*

N. Ž.: Naprosto nastavak neke prethodne istorijske formacije, u nečemu bolje, a u nečemu gore od prethodnih. Vidiš, često sam mislila da je van svih pomenutih geopolitičkih tekovina jedno od najvećih dostignuća modernosti trijumf savremene medicine nad bolešću, međutim ni to danas ne možemo sa sigurnošću, u epohi pandemije koviida, nazivati nekom visokom tekovinom! Preostaje nam metafizička nada da će se kosmos pobrinuti za nas.